

MÜZELER VE ENGELLİ ZİYARETÇİLERE YÖNELİK EĞİTİM PROJELERİ

Nuri Özer ERBAY*

Öz: Ülkemizde 2000 yılından sonra “Engelsiz Müzeler” sloganı ile çok sayıda kurum ve kişinin ortaklaşa düzenledikleri sosyal sorumluluk projeleri artmıştır. Artan projeler ile müzeler engelliler için kolay erişilebilir mekanlara dönüşmüştür. Özellikle il özel idareleri, kamu kuruluşları, valilikler, belediyeler, üniversiteler, müzeler, ticari şirketler ve kişiler farklı alanlarda engellilere yönelik projelere imza atmaktadırlar. Bu farklı projeler, müzelerin engelliler tarafından kullanımını, ulaşılabilirliğini artırmaktadır. Toplumsal yapıda da engelli projelerine yönelik işbirliklerinin geliştirilmesi, toplumsal hak olduğu anlayışı ile gelişmektedir. Engelli ziyaretçilere yönelik eğitim ve öğretim alanında geliştirilen projelerin desteklenmesi ile engelsiz, ulaşılabilir müzeler hedeflenmektedir. Müzelerde her geçen gün engelli ziyaretçilere yönelik eğitim projelerinin sayıları ve çeşitleri de değişerek artmaktadır. Gelecekte engellilere yönelik müze projeleri farklı boyutta özel eğitim çalışmalarını içerecek şekilde daha da gelişecektir.

Anahtar sözcükler: Müze eğitimi, dezavantajlı ziyaretçiler, engelliler, özel eğitim

* Yrd. Doç. Dr.; İstanbul Üniversitesi, Müzecilik Bölümü Öğretim Üyesi.

MUSEUMS AND EDUCATION PROJECTS TARGETING VISITORS WITH DISABILITIES

Nuri Özer ERBAY*

Abstract:

Social responsibility projects that many people and institutions jointly organized under the slogan "Accessible Museums," have increased after year 2000. Today, museums became more accessible for people with disabilities. Particularly provincial special administrations, public institutions, governorates, municipalities, universities, museums, commercial companies and people undertook projects that support disability studies in various fields and developed social collaborations. These various projects opened up the museums to usage and access by museums. Accessible museums were aimed for by supporting programs that develop training and education activities that target visitors with disabilities. The implementation of educational projects that target visitors with disabilities in our museums has strengthened social communication. In the future, the increase in the number of projects that target visitors with disabilities will push educational efforts to new levels.

Keywords: Museum education, disadvantaged visitors, disabled people, special education

Giriş

Türkiye’de, 2000 yılından sonra çok sayıda müze; engelli ziyaretçilerin özel öğrenme gereksinimlerini karşılamak amacıyla, çeşitli kurumlarla ortaklaşa özel eğitim programları ve sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada ülkemizde engellilere yönelik yürütülen engelsiz eğitim programlarını kapsayan projelerinden örnekler ele alınacaktır. Ülkemizde müzeler; *engeller kalkıyor* sloganı ile engelli ziyaretçileri müzelere getirerek, bilgiyi aktarmaya yönelik projelerini sürdürmektedirler.

Türkiye Omurluk Felçlileri Derneği (TOFD) tarafından 2010 yılında başlatılan "Engelsiz Müze ve Saraylar Projesi", Ayasofya ile başlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’ndan çıkan karar ile Ayasofya Cami ve Müzesi’nin erişilebilir olması için, Ayasofya Müzesi ile İstanbul Rölove ve Anıtlar Müdürlüğü görevlendirilmiştir. TOFD’ nin hazırladığı ve tüm engel

* Assist. Prof. Dr., Istanbul University, Department of Museology.

◆ Nuri Özer Erbay

gruplarını kapsayan proje ile, engellilerin Ayasofya Müzesi'ni rahatça gezmesi için mevcut rampa ve engelli tuvaletler standartlara uygun hale getirilmiştir. Ayasofya'nın ardından 6 müze ve saray daha erişilebilir olması çalışmaları yürütülmüştür. Proje kapsamında İstanbul İl Kültür Müdürlüğü'ne bağlı Arkeoloji Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Ayasofya Müzesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İslam Bilim ve Teknolojisi Müzesi, Yıldız Sarayı Müzesi ile Rumeli Hisarı Müzesi engellilere yönelik çalışmaları başlatmışlardır. (Yazman, 2012)

İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler, üniversiteler, çeşitli engelli dernekleri, şirketler, STK'lar ortak projeler geliştirerek, engellilerin eğitimine dikkat çekmektedirler. İstanbul Modern, Santral İstanbul, Harbiye Askeri Müzesi'ne gelen görme engelli gruplara, rehberler eşliğinde "Sesli betimleme" çalışmaları başlatmışlardır. Edebiyatçıların, yazarların, sanatçıların müze içindeki eserlere ve kişilere yönelik metinler hazırlamaları görme engellilere yönelik projelerin içinde yer almıştır.

Ülkemizde İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından şehrin küresel turizm merkezine dönüştürülmesi ve engelsiz şehirler yaratılması projeleri kapsamında; müzelerinde erişilebilir olması çalışmaları bu projelerin içindedir. İstanbul'u «erişilebilir» kılmayı ve küresel turizmde rekabet edebilir düzeye getirmeyi amaçlayan projelerde; Arkeoloji Müzesi, Ayasofya Müzesi, Büyük Saray Mozaikleri, Kariye Müzesi, Koç Müzesi, Miniaturk Müzesi, Panorama Müzesi ve Topkapı Sarayı Müzesi yer almaktadır. Müzelerdeki erişilebilirlik çalışmalarına katkı sağlayacak projeler, yerli ve yabancı engelli turistlerin müzeleri kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan gezmeye imkanı sunacak çalışmaları kapsamaktadır. Engelli ziyaretçiler, web sitesi üzerinde hazırlanacak bilgilendirme kitini kodunu girip, cep telefonlarına, İpad ya da mp3'lerine indirerek, müzenin içeriği konusunda Türkçe veya İngilizce dil seçenekleriyle bilgi almaktadırlar. Proje kapsamında yer alan müzeler arasında ücretsiz servis hizmeti de verilerek, engellilerin müzelere rahat bir şekilde ulaşımı sağlanmaktadır. Yeni eklenecek müzelerle ve fonksiyonlarla geliştirilecek projenin, İstanbul'a gelen yerli ve yabancı engelli turist sayısının artırılması hedeflenmektedir. Türk müzelerinde engelli ziyaretçilere yönelik eğitim çalışmalarını içeren çeşitli projelere her geçen gün yenileri eklenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Dünya çapında yaşanan doğal afetler, savaşlar, kazalar engelli sayısını her geçen gün arttırmaktadır. Bu çalışma ile Ülkemizde 2010 yılından buyan engelli ziyaretçilere yönelik müzelerde yürütülmekte olan projeler inceleyerek, engelli ziyaretçilerin müzelere, tarihi mekanlara ulaşımını sağlamaya yönelik duyarlılığın artırılması hedeflenmektedir. Özellikle İstanbul'daki müzelerin geçmişin deneyimlerini herkese yayma çalışmalarında engellilere yönelik yürüttükleri projeler bu çalışmada araştırılmıştır. Bu örnek projeler üzerinden müzelerimizde engellilere yönelik farkındalığa dikkat çekerek, engellilere yönelik projelerin artırılması amaçlanmaktadır. 2013-2016 yılları

arasında İstanbul, Ankara, İzmir ve Batman şehirlerinde bulunan müzelerde engellilere yönelik yürütülen müze projeleri örnek olarak incelenmiştir. Engellilerin müze erişimindeki ihtiyaçlarını karşılamak için yürütülen projeler ışığında müze erişilebilir ve kullanılabilir mekanlara dönüşmektedir. Bu projeler müzelerde engellilere uygun mekan tasarımlarının yenilenmesi ve eğitim araçlarının hazırlanmasına da destek sağlamaktadır. Aynı zamanda engelli olmayan bireylerin, engellilerin dünyasını deneyimleyen projelere de bu çalışmada yer verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma müzelerde araştırma yaparak, elektronik ortamda ve sosyal medya üzerinden veriler oluşturulmuştur. Veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Bu amaç müzelerde ve tarihi mekânlarda engellilerin erişimini sağlayacak projeler araştırılarak, müzelerde engellilerin erişimi artıracak yaklaşımlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Çeşitli belediyelerin, şirketlerin ve müzelerin resmi internet sitelerinde yayınlamış oldukları yazılı ve çevrimiçi belgeler yoluyla ve karşılıklı görüşmeler ile engellilere yönelik projeler hakkında bilgiler elde edilmiştir. Görüşme, yazılı ve dijital doküman incelemesi yoluyla projeler tespit edilmiş, amaca uygun olanlar seçilmiştir. Bu bilgiler ışığında çeşitli şehirlerde uygulanan müze eğitim projelerinden örnekler seçilerek bu çalışma oluşturulmuştur.

Engelli Ziyaretçilere Yönelik Müze Eğitim Projelerinden Örnekler

Dünyanın pek çok müzesinde engellilerin müzeyi rahat gezebileceği, eğitimlere katılabileceği projeler üretilmektedir. 2010 yılından itibaren Dünya da ve ülkemizde çıkarılan kanun ve yönetmelikler ile fiziki ve çevresel düzenlemeler ile engellilere yönelik önlemlerin alınması zorunlu hale gelmiştir. Bu zorunluluk pek çok engelliye yönelik projelerin de üretmesini sağlamıştır. Müzelerde engelli ziyaretçilere yönelik özellikle belediye ve özel şirket destekli sosyal sorumluluk projeleri hızla artmaktadır. Bu çalışmada başta İstanbul olmak üzere Bursa, İzmir, Batman şehirlerinde bulunan müzelerde uygulanan engellilere yönelik projelerden örnekler yer almaktadır. Engellilerin toplumsal yaşama uyum sağlamasını kolaylaştıran projelerin artırılması hedeflenmiştir.

Bu hedefler doğrultusunda müzeler; İç mekân tasarımları, müzeyi ve eserleri tanıtan eğitim araçları değişmiştir.

- İç Mekân Tasarımları Değişmiştir.

Müzelerin sergi alanları, eğitim atölyeleri engellilerin ihtiyaçları göz önüne alınarak yeniden düzenlenmiştir. Engelli asansörleri, rampalar, koridorlar, tuvaletler, kafeteryalar, ıslak zeminler, müze kütüphaneleri ve sosyal alanlarda engellilere yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Müzeye giriş platformları, engelli oto parkı, müzeye rahat ulaşımını sağlayan çevresel düzenlemeler yapılmıştır.

◆ Nuri Özer Erbay

- Eğitim Araçları Değişmiştir.

Teknoloji destekli projeler ile ses tabanlı sanal turlar yapılmaktadır. Engelliler müzelerdeki eserlere, müzeye gitmeden uzaktan erişilebilmektedirler. Müzeler işitme engelli ziyaretçilere hizmet verebilmek, eserleri tanıtmak için özel programlar dijital odaklı verilere dönüşmüştür. İşaret dili ile konuşan rehberler müzelerde çalışmaya başlamıştır. İşitme ve görme engelli ziyaretçilere, dokunmatik ekranlar, hologramlar ile müzedeki bilgilerin aktarılması hedeflenmiştir. Müze bilgi panoları, broşürler ve müze haritaları, kat planları, yönlendirme panoları Braille alfabesi ile yazılmaya başlamıştır.

3D teknolojisi ile eserlerin kopyaları çıkarılarak onlara dokunulması istenmiştir. Ceplerine veya İpad lerine inen programlar ile konum belirleme programlarında olduğu gibi müzelerin rahatça gezabilmelerine yönelik teknoloji destekli programlar geliştirilmiştir.

Müze eğitim projelerinden engelli ziyaretçilere yönelik çalışmaların artması, müzelerin hizmet kalitesi engellilerin kullanımına uygun düzeye getirilmesi çalışmalarını da gündeme getirmiştir. Engelsiz müze projeleri geliştirilmiştir. Bu projeler toplumun tüm bireylerinin yaşamını eşit koşullarda sürdürebilmeleri, herkese eşit fırsat sunulması müzeleri kullanabilmeleri açısından önem taşımaktadır.

1-Koç Müzesi, Ülkem İçin Engel Tanımıyorum Projesi (2013)

Koç Müzesi, Arçelik Fotoğrafçılık Kulübü, Koç Holding, Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği (BEDD) ve Fotoğrafmetre Derneği işbirliğinde “Bedensel Engelli Bireylere Yönelik Fotoğrafçılık Eğitimi” ile engellilere yönelik eğitim çalışmaları 2013 yılından temeli atılmıştır. Bu çalışmalar günümüze kadar devam etmektedir. Bedensel engelli bireylerin fotoğrafçılık sanatıyla tanışması, bu alanda eğitim almaları amaçlanmıştır. Fotoğrafçılık alanında öğrendikleri teknik bilgilerle İstanbul’un farklı mekanlarında çekim pratikleri ile uygulamalı eğitime dönüştüren çalışmalar yürütülmüştür. Projenin eğitim kapsamında ilk dış mekan çekimi Rahmi Koç Müzesi’nde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere müzenin farklı mekanlarında, eserleri, objeleri fotoğraflama imkanı sunulmuştur. Ülkem İçin Engel Tanımıyorum Projesi, engelli bireylerin iş ve sosyal hayatlarındaki yaşam kalitelerinin iyileşmesine destek olmayı, engellilik konusunda toplumsal bilincin ve duyarlılığın artırılmasını hedeflemiştir. Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler, Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı (GETEM) ile görme engellilerin yararlanabileceği sesli kütüphanenin oluşturulması için, kitap okuma çalışmaları ile destek verilen bu proje ile bedensel engellilere fotoğrafçılık mesleğinin kazandırılması amaçlanmıştır (Hürriyet Haber; 2013).

2- Sakıp Sabancı Müzesi Engelli Projeleri (2013)

Sakıp Sabancı Müzesi’de açılan Heykel Sanatçısı Auguste Rodin’in eserlerinin yer aldığı “Heykelin Büyük Ustası Rodin İstanbul’da Sergisi” görme engellilere yönelik eğitim

çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Rodin Müzesi'nden alınan özel izinle, görme engelli ziyaretçiler eserleri dokunarak incelenmelerine izin verilmiştir. Braille alfabesi ile yazılmış notlar ile görme engelli ziyaretçilere eserlerle ilgili bilgiler aktarılmıştır. (Özkan, 2013)

2008 yılından bugüne Sabancı Vakfı'Toplumsal Gelişme Hibe Programı' adı altında kadın, genç ve engellilere yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Sakıp Sabancı Müzesi'nde, hayatında ilk defa uçağa binenler, ilk defa İstanbul'u görenlerle birlikte Anish Kapoor Sergisi'ne Anadolu'nun köylerinde başarılı ilkökul çocuklarının katılımları ile geziler düzenlenmiştir. Sabancı Vakfı ile Down Sendromu Derneği ortaklaşa yürüttükleri "*Bağımsızım Çünkü Çalışıyorum Projesi*" kapsamında Down Sendromlu gençlere yeni mesleki çalışma alanları yaratılması amaçlanmıştır. Bu Down Sendromlu çocuklar müzede rehberlik yapmışlardır (Özkan; 2013). Başta Down sendromlu gençler olmak üzere zihinsel engelli gençlerin istihdamının sağlanması alanında da pek çok ortak projede müze de yer almıştır.

3- İzmir Arkeoloji Müzesi Minik Adımlarla Kültürel Mirasımıza Yolculuk Projesi (2014)

İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ortaklığında Okul Öncesi ve Mesleki Eğitim Mali Destek Programı kapsamında "*Minik Adımlarla Kültürel Mirasımıza Yolculuk Projesi*" 2015 yılında tamamlanmıştır. 12 ay süren projede dezavantajlı bölgelerde yaşayan ailelerin, 4-6 yaşlarındaki normal gelişim gösteren çocuklar hedef kitleyi oluşturmuştur. İzmir genelinde okul öncesi eğitimi gören toplam 70 anaokulundan 1130 çocuk İzmir'deki müzelerde müze eğitimi çalışmalarına katılmıştır. Çoğaltılan eğitim malzemeleri, müzeye gelemeyen çocuklar için buldukları okullara götürülerek, müze eserlerinin kopyalarına dokunmaları sağlanmıştır. Müze eğitimi kapsamında görme engelli çocuklar için gerekli izinler alınarak, İzmir Arkeoloji Müzesi'ne getirilmişlerdir. Burada verilen eğitim ile eserlere dokunarak ve hissederek öğrenmeleri sağlanmıştır. Projede anaokulu öğrencileri için hazırlanan eğitim modül kapsamında puzzle tasarlanarak, 3 boyutlu kitaplar basılarak öğrencilere dağıtılmıştır.

Yaş grubuna uygun, oryantrik oyunlu bulmacalar ile çocuklara müze eğitimi verilmiştir. Oryantiring strateji oluşturmayı ve hızlı karar vermeyi gerektiren, fiziksel gücün yanı sıra düşünmenin de önemli olduğu bir spordur (Fenmen, 2013). Kişilere verilen harita üzerinde işaretli noktaları (hedefleri) haritadaki sembollerini çevre ile bağdaştırarak bulmaya ve bunu zamana karşı yarışarak yapmayı içeren bir spor dalıdır. Son yıllarda oryantring haritalar yardımı ile yön bulmayı içeren, zamana karşı oynanan bir oyun olmasına rağmen farklı arazilerde yapılan spor türü olarak da, müze etkinlikleri içinde kendine yer bulmaya başlamıştır.

Proje dezavantajlı bölgelerden okul öncesi çocukları akademisyenlerin hazırladığı müze eğitim modülü çerçevesinde müzelerle buluşturmak amacı ile yürütülmüştür.

◆ Nuri Özer Erbay

Müze eğitimi yoluyla kültürel miras bilincini müzeye gelemeyenlere de kazandırmak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Okul öncesi çocuklar proje kapsamında; Agora, Bergama, Efes, Metropolis, Teos, Urla Sualtı Arkeolojik Kazı Alanı, Klazomenai, Boncukköy gibi ören yerlerine Arkeoloji Müzesi ile Tarih ve Sanat Müzesi'ne düzenlenen rehberli eğitim gezilerine katılmışlardır. Bunların içinden 650 çocuğa Tarih ve Sanat Müzesi'nde bir günlük akademisyenlerin danışmanlığında müze eğitimi çalışmaları sağlanmıştır (Milliyet.com.haber; 2014).

4- Bursa Müzeler Müdürlüğü ile Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Müzelerde "Erişilebilir Müze" Projesi (2015)

Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa Valiliği, Bursa Engelliler Federasyonu işbirliğiyle, "*Erişilebilir Müze Projesi*" 2015 yılında gerçekleştirilmiştir. Proje'de engelli vatandaşların yardıma ihtiyaç duymadan turizm faaliyetlerine katılmasını, sosyal ve kültürel açıdan gelişmelerini desteklemek amaçlanmıştır. Erişilebilir Müze Projesi görme ve işitme engellilerin müzelerdeki gezilerini kolaylaştırması amacı ile gerçekleştirilmiştir. Toplumun her bireyine eşit hizmet vermek için hazırlanan proje; Bursa Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı Arkeoloji Müzesi, Atatürk evi Müzesi, Mudanya Mütareke evi Müzesi, Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Bursa Göç Tarihi Müzesi, Bursa Kent Müzesi ve Karagöz Müzesi pilot müzeler olarak seçilmiştir. Engellilerin müze erişimindeki ihtiyaçlarını karşılamak için kültür kurumlarında farkındalığın artırılması amaçlanmıştır. Müzelerde engellilere yönelik kültür ve sanatın içeriğini geliştirerek, engellilere uygun eğitim metaryalleri hazırlanmıştır. Ekim 2015 ile Haziran 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen projede; müzelerde çalışan 25 personele işaret dili eğitimi verilerek iletişimin sağlanmıştır. Engellilere yönelik müze tanıtım filmleri ile broşürler hazırlanmıştır. İşitme ve görme engelli okullarda eğitim alan 240 öğrenci ile müze gezileri gerçekleştirilmiştir (BBB Basın Bülteni; 2015)

5-İstanbul Modern Müzesi "Erişiyorsam Varım! İstanbul -Görmesen de Olur -Farklı Bedenlerle Dans Projesi"(2015)

İstanbul Modern'in dezavantajlı sosyal gruplar, bedensel engelli ve özel öğrenme gereksinimli çocuklar, gençler ve yetişkinlere yönelik eğitim projeleri gerçekleştirmektedir. İstanbul Modern, sanatı toplumun her kesiminden ziyaretçiyle buluşturan özel eğitim programları ve sosyal projelere her geçen gün yenilerini eklemektedir.

İstanbul Modern Tiyatro Laboratuvarı'nın desteği ve Kadıköy Belediyesi'nin işbirliği ile gerçekleşen ve görme engelli yazarlara tiyatro oyunu yazma imkânı sağlayan "*Görmesen de Olur Projesi'nde*" atölye deneyimleri aktarılmaktadır. Engelli bireyler için kültür ve sanat hayatına erişimi amaçlayan bu projede; İstanbul İsveç Başkonsolosluğu, Swedish Institute (SI), Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi (RUSİHAK) ve Engelli Kadın Derneği (ENKAD) işbirliği ile gerçekleştirilmiştir.

"*Erişiyorsam Varım! İstanbul*" projesi kapsamında her ayın cuma günü İstanbul Modern'de "Engelli Bireyler İçin Kültür ve Sanat Hayatına Erişim" konulu eğitim

programları düzenlenmiştir. İstanbul Modern’de, “Engelli Bireyler İçin Kültür ve Sanat Hayatına Erişim” konulu toplantıda “Erişiyorsam Varım! İstanbul” projesi kapsamında çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.

İstanbul Modern farklı fiziksel özellikleri olan kişilerle, bedenün düşünsel, duyuşal ve estetik yapısındaki farklılığa önem veren projelerde engelin ne olduğu, neye, kime ait olduğunu sorgulayan “Farklı Bedenlerle Dans” gösterisi ile desteklenmiştir (Bir gün haber, 2015);

Çalışmaların temelinde insan faktörünün yer aldığını sanatsal çalışmalarda engelleri olan ve engelleri olmayan bireyleri bir araya getirmek hedeflenmiştir. Müze birliğe sanatsal etkinlikleri sergileyebilmek için kısa süreli eğitimler düzenleyerek tiyatral gösteriler, danslar, çeşitli uygulamalı atölye çalışmaları gerçekleştirmiştir. Farklı Bedenlerle Dans Projesi ile *Engel* kelimesinin ortadan kalktığı dans ve grup gösterileri ile engelleri ortadan kaldırmayı hedefleyen proje çalışması olarak sürdürülmüştür. Erişiyorsam Varım! İstanbul Projesi ile İstanbul Modern Müzesi tüm engellilere erişmeyi hedeflemiştir. (Bir gün haber, 2015);

6- Batman Müzesi Sesli Adımlar Uygulama Projesi (2015)

Batman Müze Müdürlüğü tarafından görme engelli ziyaretçiler için yapılan bölümde; müzedeki eşsiz eserlerin kopyaları çıkarılarak, görme engelli ziyaretçilerin dokunarak, algılamaları sağlanmıştır. Dokunarak eserin boyutu ve şeklini algılayabilme imkanı sunmuştur. Eserin önünde bulunan kulaklık sayesinde eser hakkında sesli bilgilendirme yapılmıştır. Aynı zamanda brail alfabeti ile yazılmış tanıtım yazıları sayesinde eserler hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Müzenin dış kapısından, müze teşhir salonlarına kadar uzanan sarı yol şeridi sayesinde görme engelli ziyaretçiler, müzede kimseye ihtiyaç duymadan rahatlıkla gezebilmişlerdir. Görme engelli ziyaretçiler oluşturulan brail alfabeti müze planı sayesinde müzede yer alan tüm salonları engelli lavabolarını ve diğer çalışma odalarını rahatlıkla okuyabilmekte, müzenin planına kimseden yardım almadan rahatlıkla ulaşabilmektedirler. Kabartmalı brail alfabetinden oluşturulan yönlendirme yazıları ile görme engelli ziyaretçiler nerede ve hangi katta olduklarını rahatlıkla bilmekte ve gidecekleri alana doğru yönlendirilmektedirler. Batman İline bağlı tarihi mekanlarda uygulanan bu kabartmalı resim ve alfabe sayesinde görme engelli ziyaretçilere kültürel mirasın aktarımı alanında çeşitli eğitim imkanı sunulmuştur.

“Sesli Adımlar Uygulaması” Android telefonlarda çalışan bir uygulama olup, bu uygulama sayesinde Batman Müze Park alanını, telefondan indirilen program sesli yönlendirme sistemi ile dolaşılabilmişlerdir. Teknoloji desteğiyle, Bluetooth beacon’ları ile çalışan ve Boni’nin uluslararası patent ile korunan konum belirleme sistemi ve metodlarının kullanıldığı Sesli Adımlar uygulaması, görme engellilere adım adım buldukları noktayı sesli olarak söyleyerek yönlendirmektedir. Bu sayede eserlere yaklaşıldığında eser ve sergi alanı ile ilgili gerekli bilgiler sesli olarak görme engelli

◆ Nuri Özer Erbay

ziyaretçilere daha özgür hareket ederek, kimseye ihtiyaç duymadan gezebilmelerini sağlayan imkan yaratılmıştır (Kültür Varlıkları ve Müzeler, 2015).

7- Pera Müzesi, Pera Engelsiz Projesi (2016)

İstanbul Pera Müzesi, engelli ziyaretçilerine yönelik düzenlediği "Pera Engelsiz Projesi" kapsamında işitme ve zihinsel engelli ziyaretçilere yönelik ücretsiz sergi turu ve eğitim programları düzenlemiştir. Bu eğitim'in, "demgoodcoffee" işbirliği ile sağır ve işitme engelli ziyaretçilere yönelik "İşaret Diliyle Rehberli Tur" çalışmaları olarak bir boyunca her ayın son cuma günü düzenlenmiştir. Tur kapsamında işitme engelli ziyaretçiler, Pera Müzesi Suna ve İnan Kıraç Vakfı koleksiyon sergilerini özel işaret dili kullanan rehber eşliğinde gezmişlerdir. Engelli ziyaretçiler, "Kesişen Dünyalar: Elçiler ve Ressamlar; Kahve Molası: Kütahya Çini ve Seramikleri, Anadolu Ağırılık ve Ölçüleri" adlı sayısız temalı koleksiyon sergilerini müzenin interaktif çalışmalar eşliğinde deneyimlemiştir.

Zihinsel engellilere yönelik gerçekleştirilen programlar ise ilkokul, ortaokul ve lise yaş gruplarındaki özel eğitim alan katılımcıları kapsamıştır. Kaynaştırma programı kapsamında zihinsel engelli öğrenciler, olağan gelişim gösteren öğrencilerle çeşitli atölye çalışmalarında bir araya getirilmiş, birlikte ortak çalışmalarda yer almışlardır.

-Kilde Kayıklar Atölyesi'nde; öğrenciler, sergi turunun sonunda Fransız sanatçı Félix Ziem'in İstanbul, Boğaz'da Günbatımı adlı eserinden esinlenerek, Haliç'te süzülün yelkenli ya da kayıkları örnekleyen kil çalışmaları ile üç boyutlu şekilde yeniden tasarlanmışlardır.

-Rengarenk İplerin Oyunu Atölyesi'nde; öğrenciler iplerden tuvaler oluşturarak, sergideki eserlerin küçük boyutlarda kopyalarını yaparak yeni bir sergi alanı yaratmışlardır.

-Manzaramın İçindeki Ağaç Atölyesi'nde; öğrenciler sulu boya ile hayallerindeki renkli ağaçları boyayarak, yeni tasarımlar ile iletişimin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. (Pera Müzesi, 2016). Pera engelsiz müze projeleri işitme ve zihinsel engelli ziyaretçilere müzede açılan temalı sergilerden yola çıkarak atölye çalışmaları ortamında gerçekleştirmiştir. 2017 yılında da proje sürdürülmektedir.

8-Gökyay Satranç Müzesi Projesi (2016)

Ankara Kalesi'nde Gökyay Satranç Müzesi'nde "İlham Kaynağı" (Muse) teması ile küratör Berrin Benli'nin önderliğinde ve Ankara Citadel girişiminin organizasyonu, Üstün Zekâlılar Eğitim Merkezi ÜST-ZEM ile projeye imza atmışlar.(www.ustunzeka-lilarmerkezi.org),

30 Mayıs 2016 tarihinde etkinlik Engeller Takılmak İçin Değil, Yıkılmak İçin Vardır adı altında başlatılmıştır.(www.tedxankaracitadel.com).

Küçük Mucitler'in Projesi; görme engelli çocukların da oyun oynayabilmeleri ve görmeden hayal edebilmeleri için "Görme engellilere lego oynama eğitimi verme" projesi ile başlamıştır. Eğitimciler uygulaması sırasında kendilerini onların yerine koyarak lego oynanacak yere nasıl gidebileceklerini düşüncesinden yola çıkılarak proje oluşturulmuştur. Bunun için özel bir baston tasarlanmıştır. Bu bastonun üzerindeki renk sensörü ile yollara önceden çizilmiş renkli çizgiler ile yön bulmak kolaylaşmıştır. Her renk farklı bir sese dönüştürülerek kulaklık ile kullanana rehberlik etmiştir. Yürünecek olan yer düz bir yol mu, merdiven mi sesle söyleyerek takılarak düşmemelerine destek vermiştir. Aynı zamanda bastondaki mesafe sensörü ile de önlerindeki engelleri önceden haber almaları, çarpma ve düşme risklerini azaltmıştır. Böylece görme engelli çocuklar oyun oynamaya gidebilmişlerdir. Patenti alınan baston sayesinde, görme engelliler daha kolay gezebilmişlerdir (Aydın, 2016).

9- Turkcell Diyalog Müzesi-Karanlıkta ve Sessizlikte Diyalog Projesi (2016)

Turkcell Diyalog Müzesi' nin temelleri " *Karanlık da Diyalog Sergileri*" atılmıştır. Dünya da ilk kez Almanya'da Sürdürülebilir Sosyal Girişimciliğe Rol Model Destek çalışmaları kapsamında 27 yıl önce Karanlıkta Diyalog Sergisi ile ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de 2014 yılından beri Sessizlikte Diyalog Sergileri olarak gerçekleşmiştir. Bugüne kadar 32 ülke ve 135 şehirde 8 milyondan fazla ziyaretçiyi ağırlayan " *Karanlıkta Diyalog (Dialogue in the Dark) Sergisi* " Ülkemizde ilklere imza atmıştır.

İstanbul Gayrettepe metro İstasyonu'nda kurulan ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile İstanbul Ulaşım A.Ş. ev sahipliğinde düzenlenen sergi, Ekim 2015'ten itibaren Turkcell'in iş ortaklığı ile işitmezlik deneyimini yaşatan " *Sessizlikte Diyalog*, 2016 yılında ise yaşlılığın deneyimlendiği " *Zaman ile Diyalog*" bölümü eklenmiştir. Turkcell'in iş ortaklığı ile sergi alanına yeni eklenen bölümler, görme engeline ilişkin farklı deneyimlerin yolunu açmıştır. 2014 yılından itibaren süren sergi projesi 2016 yılında Turkcell desteğiyle müze projesine dönüşmüştür.

Turkcell, engelli bireylerin yaşamlarına değer katmak, hayata aktif ve eşit katılmalarını sağlamak için " *Engel Tanımayanlar*" çatısı altında geliştirdiği ürün ve servislerin yanı sıra köklü ve kalıcı çözümler sunmak amacıyla yeni sosyal sorumluluk projelerine de imza atmaktadır. Toplumsal sorunlara çözüm sunabilmek için farkındalık yaratmanın önemine inanan Turkcell, İstanbul Social Enterprise, İBB ve Metro İstanbul ortaklığıyla hayata geçirilen " *Karanlıkta Diyalog*" sergisine ve " *Sessizlikte Diyalog*" sergisinin de eklenmesiyle " *Turkcell Diyalog Müzesi*" adı altında kalıcı bir müze haline gelmiştir.

Turkcell Diyalog Müzesi Eylül 2016 itibarıyla kapılarını ziyaretçilerine açmıştır. Turkcell, herkesi engelli bireylerin günlük hayatta yaşadıkları zorlukları daha iyi anlamaları için Turkcell Diyalog Müzesi farklı bir bakış açısı ile engellerin müze eğitimi çalışmalarına destek vermektedir. İstanbul Social Enterprise tarafından Turkcell'in

◆ Nuri Özer Erbay

desteğiyle kurulan “Turkcell Diyalog Müzesi” İstanbul’a hizmet vermeye başlamıştır. Ziyaretçi müzede yer alan “Karanlıkta Diyalog Sergisi” ile görme engellilerin İstanbul’unu deneyimlerken, “Sessizlikte Diyalog Sergisi” ile de işitme engellilerin dünyasına adım atmaktadır. Müze empati ile engellilere yönelik ön yargıları ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Müze de engelli olmayan bireylerin farkındalığının artırılması ile engellilerin dünyasının deneyimlenmesi çalışmaları yürütülmektedir.

Karanlıkta Diyalog sergi deneyimlerinde görme engelli rehberler eşliğinde, dokunarak, koklayarak ve duyarak yeni ve farklı bir biçimde görme sağlanmaktadır. İstanbul’u; İstanbul’a özgü o eşsiz ses, koku, doku ve sıcaklıklarıyla görmenin yeni yolları ziyaretçilere keşfettirilmektedir. Diyalog Müzesi’nde görme ve işitme engelli rehberler desteğiyle yönü bulma engellilere yönelik farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu sergide asıl kahramanlar engelli rehberler olarak tanımlanmaktadır. Tamamen karanlık ve sestten izole mekan yaratılmıştır. Hayatın farklı kesitlerinin deneyimlendiği iki mekanda, insanların ‘ötekileştirme’, ‘birbiri ile iletişim’ ve ‘karşısındakini dinleme’ konularında düşünmeleri ve devamında farkındalıklarını hayata geçirme konularında yeni deneyimler yaşatılmaktadır.

Karanlıkta Diyalog Sergisi, katılımcıları İstanbul’un sembolü haline gelmiş kent-sel mekanları bir kez de karanlıkta gezmektedir. Vapura binme, parklarda dolaşma, trafikte karşıdan karşıya geçme, Beyoğlu tramvayına binme, semt pazarı gezme gibi çeşitli bölümleri olan sergi alanında, görme engelli rehberler eşliğinde gezilmekte, du-yulara dayalı yeni “görme” biçimleri keşfedilmektedir. Sergi kapsamında, vapur seyir halindeyken ziyaretçiler Turkcell Hayal Ortağım Servisi sayesinde görme engellilerin nasıl kitap okuduğunu da deneyimlemektedirler. 1.5 saatlik bu müze deneyimi ziyaretçilere hiç bilmedikleri bir İstanbul’u yaşatmaktadır.

Turkcell Diyalog Müzesi’nin de tasarlanan çeşitli deneyim atölyeleri ile engelsizlere dünyayı engelliler açısından algılama eğitimleri verilmektedir. Engelsizlere engelli deneyimleri yaşatılmaktadır (Haberler, 2016).

Sonuç ve değerlendirme

Sonuç olarak müzelerde engelli ziyaretçilere yönelik eğitim projeleri herkesin sosyo-kültürel yaşama katılma hakkına sahip olduğu gerçeğinden yola çıkarak yürütülmektedir. Çok sayıda müze engelsiz erişim projeleri ile müze tanıtım ve eğitim çalışmalarını geliştirmektedir. Müzeler demokratik kurumlardır. Bu yapıları ile de bütün topluma aittir. Bütün toplumunda müzelere erişimi hedeflenmektedir. Bu tür projeler toplumda empati duygusunu geliştirerek, farkındalık kazandırmaktadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda özellikle görme engellilere yönelik müze çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Duyma engellilere yönelik projeler sınırlı sayıdadır. Müzeler çeşitli şirketlerle engellilere yönelik ortak projelerde yer alsalar da finansal kaynakların kısıtlı olması nedeni ile mekansal tasarımlarda yeterli önlemler alınamamaktadır.

Toplumsal erişim modellerinin geliştirildiği günümüzde engelsiz projeler yanında engelsiz yaşam fuarları ile engellilere yönelik çalışmalara dikkat çekilmektedir. Engelli olmayan bireylerin, engellilerin dünyasını deneyimleyen projelerde engellilerin yardımı ile gelişmiştir. Engellilere yönelik, onların ve ailelerinin hayatına pozitif katkı sağlayan bu projeler bir kerelik olmayıp sürdürülebilir olmalıdır.

Müzeler engellilere yönelik duyarlılığı geliştirmek için yerel yönetimler, belediyeler, özel kurumların işbirliğinde çeşitli projeler geliştirmektedirler. Bu projeler üniversiteler, akademisyenler ve tekno park projeleri de dahil olmuştur. Akademisyen Refik Toksöz "Sanal Gerçeklikle Engelliyi Anlamak-Empati Sokağı" adlı projesi; yürüme engellilerin deneyimlenmesi artıran çalışmalara imza atmıştır (<http://www.reo-tek.com/tr>). Refik Toksöz ve ekibinin geliştirdiği tekerlekli sandalye ve sanal gerçeklik gözlüğü ile engelli bir kişinin sokaklarımızda neler yaşadığı deneyimlenmeye çalışılmıştır. Prof. Dr. Pınar Aydın (2016), Refik Toksöz'ün Empati Sokağı Projesi'ni "özel tekerlekli sandalye ve sanal gerçeklik sağlayan gözlüklerle bir sokakta dolaşılıyor hissi yaratılıyor. Sokak düzensiz kaldırım, tümsek, çukur, basamak, ağaç vb. engellerle dolu veya engelliler için asansörle çıkılan bir üst geçidin asansörlü inişi yok. Böyle bir şehirde tekerlekli sandalye ile yola çıkmış bir kişinin akıl almaz maceralarını yaşamaktadır. Bu durumdaki kişilerle empati yapabilmek için geliştirilmiş bu sistemi denedikten sonra çevredeki engellerle neler çektiğini anlatıyor. Empati Sokağı" projesi başımıza gelmeden başkalarının ne çektiğini gözlerimizin önüne seriyor" (Aydın, 2016). Açıklamaları engelli olmayanları da içine alan pek çok projenin de gelecekte geliştirileceğinin ipuçlarını vermektedir.

Gelecekte müzeler tarafından üretilen bu engelsiz projeler, engellilerin müzelere kolayca erişilebilirliğini sağlayacaktır. Müze ve sergi tasarımlarındaki değişimler engellilerin müzeyi kullanımını artıracaktır. Müze eserlerine ulaşımında etkileşimli kullanıcı ara yüzleri, üç boyutlu tarayıcılar, dokunmatik ekranlar, hologramlar müzeleri daha fazla kullanılabilir yapacaktır. Sanal gerçeklik yazılımlarının geliştirilmesi ile müze ziyaretleri zamansız ve mekansız olacaktır. (Erbay 2009) Bilgisayar oyunlarını da içine alan yapay zeka çalışmaları ve robotlar engelsiz müze -projelerine yeni projeler dahil edecektir. Engelli ziyaretçilere yönelik müzelerde alternatif bir eğitim-öğretim ortamı yaratılan projeler giderek artacak, etkileşimli interaktif katılımlı projeler dönüşecektir.

Kaynaklar

Aydın, Pınar (2016),Engelleri Yıkan İki Proje, Herkese Bilim Ve Teknoloji, 20 Haziran,(Erişim 17 Nisan 2017) [Http://Www.Herkesebilimteknoloji.Com/](http://Www.Herkesebilimteknoloji.Com/) ve (<http://www.reo-tek.com/tr>).

Akşam Haberleri; (2016) Hayata Farklı Bir Bakış Açısı İçin: Turkcell Diyalog Müzesi, 25 Eylül, (Erişim 14Aralık 2016) <http://www.aksam.com.tr/sirketterden/hayata-farkli-bir-bakis-acisi-icin-turkcell-diyalog-muzesi/haber-551856>)

◆ Nuri Özer Erbay

- Bedensel Engelli Bireylere Yönelik fotoğrafçılık Eğitimi, (2016) Bedensel Engelliler Dayanışma Derneği, (Erişim 14 Aralık 2016), <http://www.bedd.org.tr/?p=haber&id=162>
- Birgün Haber, (2015);Engelli Bireyler İçin Kültür ve Sanat Hayatına Erişim,İstanbul Modern’de tartışıldı. (Erişim 14 Aralık 2016)<http://www.birgun.net/haber-detay/engelli-bireyler-icin-kultur-ve-sanat-hayatina-erisim-istanbul-modern-de-tartisildi-92911.html>
- Bursa Büyükşehir Belediyesi Basın Bülteni; (2015); Müzelerde Engeller Kalkıyor (Erişim 14 Aralık 2016) <http://www.bursa.bel.tr/muzelerde-engeller-kalkiyor/haber/20726/>
- Buyurgan, Serap (2009). Görme Yetersizliği Olan Üniversite Öğrencilerinin Müzelerden Beklentileri, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9(3), s.1167-1204.
- Gail Dexter Lord and Barry Lord; The Manual Of Museum Planning, Altamira Press, London, 2001, s.94
- Erbay, Fethiye, (2009) Müze Yönetimini Kurumlaştırma Çabası (1984-2009), Mimarlık Vakfı Enstitüsü Yayını, İstanbul
- Erbay, Mutlu, (2011) Müzelerde Sergileme ve Sunum Tekniklerinin Planlanması; Beta Yayınları, İstanbul;
- Erbay, Nuri Özer (2014), Müzelerde İş Güvenliği Sorunsalı, Müzeler, Oyunlar Oyuncaklar ve Çocuklar; 9 Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fak. Müzecilik Böl.Yay, İzmir,s:117-123
- Erbay, Nuri Özer, (2014),New Extents Of Art Education in Museums, The Anadolu International Symposium on Arts Education,Transformations in Art Education, Anadolu University, Eskişehir Turkey,14-16 Mayıs
- Engelli Bireyler İçin Kültür ve Sanat Hayatına Erişim (Erişim 14 Aralık 2016) http://www.istanbulmodern.org/tr/etkinlikler/engelli-bireyler-icin-kultur-ve-sanat-hayatina-erisim_1713.html
- Fenmen, Nermin (2013) Yetişkinler için Oryantiring, (Erişim 14 Nisan 2017) <http://www.oryantiring.org/belgeler/YBO/bas1.pdf>
- Görmeyenlerin müze ve sergi ziyaretleri; (Erişim 14 Aralık 2016) <http://selimkerim.com/korculmuzeziyaretleri.htm>
- Hürriyet haber,(2013), Koç’tan Ülkem İçin Engel Tanımıyorum Projesi, 1 Haziran, (Erişim 14 Aralık 2016) <http://www.hurriyet.com.tr/koctan-ulkem-icin-engel-tanimiyorum-projesi-23413244>
- İBB’den Erişilebilir Turizm, Engelsiz İstanbul Projesi (Erişim 14 Aralık 2016) http://www.yapi.com.tr/Haberler/ibbden-erisilebilir-turizm-engelsiz-istanbul-projesi_102029.html
- Müze Okul Eğitim Projesi, Aydın Müzesi Müdürlüğü, (Erişim 14 Aralık 2016) <http://www.aydinarkeolojimuze.gov.tr/TR,164696/muze-okul-egitim-projesi.html>
- Milliyet.com.haber;(2014) MinikAdimlarlaTariheYolculuk, 24 Aralık(Erişim 14 Aralık 2016)

- <http://www.milliyet.com.tr/minik-adimlarla-tarihe-yolculuk-izmir-yerelhaber-539056/>
Minik Adımlarla Kültürel Mirasımıza Yolculuk Projesinde, (Erişim 14 Aralık 2016)
- <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,135200/minik-adimlarla-kulturel-mirasimiza-yolculuk-projesi-ta-.html>
- Özkan, Funda,(2013) Engelliye Acıma Hakkını Ver. Akşam Gazetesi Haberler, 2 Ekim, (Erişim 14 Aralık 2016) <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/engelliye-acima-hakkini-ver-c2/haber-249431>
- Philip, Thompson, (2001)Visitors With Special Needs, The Manual Of Museum Planning, Ed; Gail Dexter Lord and BarryLord; Altamira Press, Chapter 5, S: 71, London
- Pera Müzesi, Pera Engelsiz;(2016);(Erişim 14 Aralık2016)<http://pulbiberdergi.com/2016/12/01/pera-muzesinden-engelli-ziyaretcilere-ozel-program/>
- Pera Müzesi, Engelli Ziyaretçilerine Yönelik özel Program (Erişim 14 Aralık 2016)
<http://pulbiberdergi.com/2016/12/01/pera-muzesinden-engelli-ziyaretcilere-ozel-program/>
- Sabancı Vakfı (Erişim 14 Aralık 2016) <http://www.sabancivakfi.org/haber/downcafe-engellilere-umut-isigi-oldu>
- T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Sitesi Duyuruları; (2015);Batman Müzesi Müdürlüğü'nde Gerçekleştirilen Engelsiz Müze Projesi,(Erişim 14 Aralık 2016) <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,149154/batman-muzesi-mudurlugunde-gerceklestirilen-engelsiz-mu-.html>
- Yapı.com;Haber,(2012); İBB' den Erişilebilir Turizm, Engelsiz İstanbul Projesi;10 Eylül, (Erişim 14 Aralık 2016) http://www.yapi.com.tr/Haberler/ibbden-erisilebilir-turizm-engelsiz-istanbul-projesi_102029.html
- Yazman, Derya(2012), “Engelsiz Müze ve Saraylar Projesi” başlıyor!,14 Ağustos, Haber Türk, (Erişim 11 Mart 2017)<http://www.arkitera.com/haber/9568/engelsiz-muze-ve-saraylar-projesi-basliyor>